

**ISTORIA ROMÂNILOR. EPOCA ANTICĂ
Texte, hărți, noțiuni, repere bibliografice**

Autor:

Lidia PĂDUREAC, conf.univ., dr.

Recenzenți:

Gheorghe NEAGU, dr. conf. univ.

Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI, dr. conf. univ.

**Discutat și aprobat în ședința
Catedrei de științe socioumane și asistență socială
la data de 21.09.2017, Proces-verbal nr. 1**

**Discutat și aprobat în ședința
Consiliului Facultății de Drept și Științe Sociale
la data de 04.10.2017, Proces-verbal nr. 1**

Bălți – 2017

Tema: Civilizația geto-dacilor

1. Civilizația tracilor
2. Evoluția statalității la geto-daci
3. Religia geto-dacilor

1. Civilizația tracilor

În mileniul III î. Hr. spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic era populat de traci – popor antic format în urma procesului de indoeuropenizare. La etnogeneza (etnos – popor; genesis – formare: procesul de formare a unui popor) tracilor au participat două componente de bază: triburile locale de agricultori și crescători de animale din spațiul carpato-balcano-pontic și triburile de păstori veniți din stepa euroasiatică, numiți convențional indoeuropeni. Aceste triburi de păstori s-au extins din stepa euroasiatică până la oceanul Atlantic la vest și râul Ind la est. Cu timpul, contactele lor cu diverse triburi locale au dat naștere unor mari grupuri etnice: iranienii, elenii, italicii, celții, germanicii.

În spațiul carpato-dunărean triburile de păstori indoeuropeni au intrat în contact cu triburi sedentare neolitice. Unele dintre acestea sunt cunoscute ca purtători ai culturii Cucuteni (sau Cucuteni-Tripolie), recunoscută în istorie drept cea mai veche civilizație europeană. Indoeuropenii și-au impus limba, dar au fost asimilați de către populația locală.

Triburile tracilor se extindeau: la nord – până la marea Baltică; la Sud – munții Balcani (în epoca antică se numeau munții Haemus). Modul de viață sedentar le-a permis să creeze o adevărată civilizație antică. (Civilizație – nivel de dezvoltare a comunității umane care se atinge prin acumularea culturii materiale și spirituale.)

Primele informații scrise despre traci aparțin lui Homer. În lucrarea *Iliada* tracii sunt menționați printre apărătorii orașului Troia. Conducătorul tracilor este descris ca un personaj viteaz și bogat. Mult timp se considera că Troia este un oraș mitic, însă arheologii germani în secolul XIX au descoperit vestigiile acestui oraș. Cercetătorii identifică prin opera lui Homer realitatea greacă din mil II î.Hr.

O altă informație aparține părintelui istoriei Herodot (484-425 î.Hr.) care afirma: „Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor”. Numărul triburilor lor depășea cifra de o sută. Același autor afirmă că „dacă ar avea un singur conducător

sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, neamul lor ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile”.

În partea de sud tracii se aflau în vecinătatea grecilor, fapt care le-a influențat dezvoltarea. În secolul X î.Hr. orașele-polis grecești prosperă sub aspect economic, fapt care va provoca „epoca marilor colonizări” – perioadă în care grecii au întemeiat mai multe orașe-colonii pe litoralul mărilor. Din cauza acestei influențe tracii care erau mai aproape de greci au început a se deosebi prin cultura lor materială și spirituală de celelalte triburi tracice. Astfel, tracii s-au divizat în cei situați la sud de Munții Balcani (Haemus) - tracii de sud (meridionali) și cei de la nord de acești munți - tracii de nord (septentrionali). La sud de Balcani autorii antici au menționat următoarele triburi: odrisii, brianții, coralii, crestonii, crobizii, moesii, tribalii, besii etc. Dintre triburile balcanice o organizație statală au reușit să formeze odrisii. Spre deosebire de tracii de sud, tracii septentrionali și-au păstrat obiceiurile și tradițiile din perioada anterioară.

La mijlocul mileniului I î.Hr. în viața tracilor de nord se produc schimbări esențiale cu caracter economic, politic și cultural, generate de factori interni, precum și de influența civilizației grecești, a tracilor de sud și a sciților. Cele mai numeroase triburi ale tracilor de nord erau ale geto-dacilor. Etnonimul dublu se explică prin faptul că băștinașii au primit aceste nume de la greci și romani. Datele arheologice, numismatice și epigrafice menționează că geții și dacii aveau aceeași cultură materială și spirituală. Geograful antic Strabon menționa: „Râul Istros (Dunărea) taie Europa în două – în partea de sus (adică nord) trăiesc dacii, așa au fost numiți de romani, iar în partea de jos (sud) trăiesc geții – așa au fost numiți de greci. Autorii antici menționează că geții și dacii vorbeau aceeași limbă.

În procesul de consolidare a tracilor de nord un rol deosebit le-a revenit geto-dacilor, care locuiau pe teritoriul dintre Balcani, Bug, Munții Carpați și Marea Neagră. În acest spațiu au fost descoperite 345 de monumente ce le aparțineau, majoritatea cărora (242) erau situate la Est de Carpați. Geto-dacii locuiau în cetăți fortificate și apărate de maluri abrupte sau dealuri stâncoase. În Codrii Orheiului asemenea cetăți erau situate la Butuceni, Furceni, Măscărăuți, Scoc, Potârca etc. Cetatea de la Butuceni apare la intersecția secolelor X-IX î.Hr. În secolele IV-II devine una din cele mai puternice forturi militare, fiind, posibil, centrul unei formațiuni politice.

Limba tracă se înrudea cu alte limbi indoeuropene: sancrita, iraniana, balta veche, ilirica, idiomurile slave. Toate aceste limbi formau grupul satem al limbilor indoeuropene

(un alt grup (kentum) formau limbile: greacă, latină, celtă, germană). Sunt foarte puține date istorice despre limba tracilor. Versurile lui Ovidiu scrise în limba getică la Tomis (anii 8-17) nu s-au păstrat. O inscripție în limba tracă a fost descoperită în 1912 la Ezerovo în Bulgaria. Inscripția era scrisă cu caractere grecești. Despre limba tracilor se poate judeca și după numele proprii toponimice, după denumirea ierburilor de leac care s-au păstrat în izvoare istorice. Stabilirea unei limbi comune pe întreg spațiul locuit de traci prezenta o formă a unității lor etnice. Divizarea tracilor în două grupuri mari - de nord și de sud - a stimulat diferențierea lor lingvistică. Unii cercetători sunt de părere că este vorba de două dialecte, iar alții, - de două limbi diferite. Ultimii invocă argumentul că la tracii de nord, denumirile cetăților se terminau cu sufixul – „dava”, iar la cei de sud cu - „para”, însă după cum relatează scriitorul antic Strabon, toți tracii vorbeau aceeași limbă, cu mici diferențe. Potrivit unor cercetători numele Traciei provine de la o nimfă. Legenda spune că „Arian povestește că o nimfă numită Thrace, pricepută la descântece și farmece, putea să îndepărteze relele sau să le atragă asupra cuiva, cum se povestește despre Medeea, Agamede sau prea cunoscuta Circe.

2. Evoluția statalității la geto-daci

Evoluția statului la geto-daci a avut loc în următoarele perioade:

1. Perioada *formațiunilor timpurii organizate la nivelul democrației militare* (sec. VI-IV î.Hr.)

Democrația militară presupunea că puterea supremă aparținea unui Consiliu al oamenilor buni și bătrâni, care împreună cu Adunarea populară alegeau un conducător militar. Geto-dacii nu aveau scriere proprie, însă teritoriile pe care le populau, deseori intrau în vizorul marilor imperii ale timpului, astfel încât despre ei s-au păstrat informații în scrierile autorilor antici care au descris războaiele de extindere a imperiilor timpului. Prima mențiune cu caracter istoric despre geto-daci provine de la Herodot, care a descris campania împăratului persan Darius împotriva sciților (anul 514 î.Hr.) – el scrie despre rezistența opusă de geți armatei persane. Această împotrivire a avut consecințe grele. După cum afirma Herodot geto-dacii „au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci”. Această informație denotă că doar o formațiune statală putea opune rezistență unui imperiu atât de puternic cum a fost cel Persan. Împăratul Darius nu avea interes față de aceste teritorii – hotarele imperiului persan nu au inclus și spațiul Carpato-dunăreano-pontic. Aflați din punct de vedere al organizării

sociale în faza democrației militare, geto-dacii erau împărțiți în **triburi** (apulii, burii, ratacensii, tirageții, carpii), fiecare dintre acestea era condus de un șef militar cu reședința într-un centru întărit – **dava** (Argedava, Piroboridava, Tamasidava, Pelendava).

Pe măsura intrării geților în sfera de interese a lumii grecești, numărul informațiilor despre ei crește. Legături de durată dintre geți și greci s-au stabilit odată cu crearea coloniilor grecești în bazinul Mării Negre. Pe malul dobrogean, în secolul al VII-lea î.Hr. sunt create coloniile Tomis, Histria, Callatis (Mangalia), ș.a. În secolul al VI-lea î.Hr. la gurile Bugului de sud apare colonia Olbia, iar la limanul Nistrului-colonia Tira. În întregul bazin pontic, au fost create circa 90 de colonii. Coloniile au adus o civilizație superioară celei băștinașe.

O altă informație ține de perioada sec. IV î.Hr. Autorii antici prezintă conflictul dintre Ateas, regile sciților și Filip al II (359 î.Hr.–336 î.Hr.), regele Macedoniei. Printre aliații lui Filip era și formațiunea geto-dacilor, care promisese un ajutor economic și militar.

Dezvoltarea formațiunilor timpurii a determinat apariția regatelor – formațiuni statale în care puterea supremă aparținea dinastului.

O altă formațiune geto-dacă este amintită în contextul expediției militare a lui Alexandru Macedon în Asia. Unul din generalii lui Macedon – Zopirion – a încercat să cucerească orașul Olbia care se afla sub protecția geto-dacilor. Zopirion a suferit înfrângere.

2. *Perioada regatelor timpurii* (sec. III-II î.Hr.) se caracterizează prin consolidarea puterii dinaștilor, care dețineau atât puterea militară cât și cea politică.

Autorii antici menționează regatul lui Dromihete care stăpânea teritoriile de stepă și silvostepă ale Moldovei, având drept centru cetatea Helis (Butuceni, Orheiul Vechi). Cronicarii antici au consemnat victoria geților conduși de Dromihete împotriva lui Lysimah, Regele provinciei macedoniene Tracia, fost general al lui Alexandru Macedon. Lisimah organizează în anul 300 î.Hr. o expediție împotriva lui Dromihete, care sprijinise lupta coloniilor elene de pe litoralul Mării Negre. Campania condusă de Agatocle, fiul lui Lisimah, se încheie cu un eșec total: armata elenistică este înfrântă iar Agatocle făcut prizonier. Opt ani mai târziu, Lisimah conduce personal o nouă ofensivă în ținuturile din nordul Dunării. Undeva în Câmpia Munteană, armata lui Lisimah cade în cursă, monarhul fiind făcut prizonier și dus la Helis, cetatea de scaun a lui Dromihete. Sfatul bătrânilor a luat decizia să pedepsească cu moartea toți prizonierii, însă Dromihete a

decis să-i elibereze și să-i transforme în aliați. Decizia regelui a fost supremă, fapt ce dovedește că forma statală era la nivelul regatului antic.

În teritoriile Carpato-Dunăreano-Pontice erau mai multe regate timpurii care treptat vor fi unite într-un singur stat.

3. Perioada *statului unificat centralizat* (sec. I î.Hr.-sec. I d.Hr.)

În secolul I î.Hr. s-au creat premise pentru unificarea statului geto-dac. Pericolul din exterior (la est – bastarnii (triburi germanice); la vest – celții; la sud – romanii) a grăbit acest proces de unificare. În anul 82 î.Hr. rege al geto-dacilor era Burebista. Regele ajutat de preotul suprem a Deceneu a promovat o serie de reforme care au consolidat statul. Cei doi reușesc să unifice o mare parte din organizările politice geto-dacice, noul stat rezultat fiind supus unui proces de instituționalizare. Procesul de constituire statală este rezultatul bunei interacțiuni a trei factori politici: aristocrația tribală, războinicii și puterea regală la care s-a adăugat aportul nemijlocit al marelui preot Deceneu, a cărui autoritate era extinsă asupra tuturor geto-dacilor.

Cele două pericole externe: celții din nord-vest și romanii din sud, au dus la recunoașterea de către dinastia locală a autorității lui Burebista, pericolul extern având astfel o contribuție masivă la nașterea construcției statale geto-dace. Cei care nu au fost de acord cu recunoașterea noii puteri, au fost supuși pe calea armelor.

Cu ajutorul marelui preot, despre care Iordanes arată că a fost înzestrat cu o putere mare, Burebista impune ascultarea poruncilor sale și unele reforme. Statul geto-dac, organizat ca o monarhie militară în care preoții aveau un important rol în conducere, a suferit influențe elenistice (existența titlului de „cel dintâi prieten”, care apare în decretul dedicat lui Acornion). Alături de numirea unui vice-rege, în persoana lui Deceneu, regele folosea și o cancelarie, unde erau emise „poruncile” relatate de Strabon.

Cetățile cucerite sunt puse sub comanda unor comandanți militari, înzestrați probabil și cu atribuții administrative, iar cele care au recunoscut autoritatea lui Burebista, precum și cetățile grecești de pe litoralul pontic, își păstrează propria organizare, în schimbul plății unui tribut și alinierea politicii externe la cea a regelui.

Pentru apărarea teritoriului este construit un amplu sistem de fortificații în zona Munților Orăștiei: Costești, Bănița, Piatra Roșie, Blidaru, Bâtca Doamnei, Căpâlna ș.a. Armata regatului se ridică, după spusele lui Strabon (evident exagerate), la 200 000 de oameni, ceea ce i-a permis să ducă o politică externă expansionistă.

Conform spuselor lui Strabon Burebista a fost un lider politic și militar impresionant, al ținuturilor locuite de geto-daci: *„Ajuns în fruntea neamului său care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încât în câțiva ani a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine, ajungând să fie temut chiar și de romani”*. Fiind un desăvârșit lider și strateg militar a reușit unirea triburilor geto-dacice, iar cu ajutorul sfatului său de tarabostes (aristocrați la geto-daci) și cu ajutorul marelui preot Deceneu a reușit să introducă o serie de măsuri administrative care au avut un rol important în consolidarea și stabilitatea statului, a recrutat oameni noi pentru administrarea agriculturii, strângerea dărilor, supravegherea muncilor obștești obligatorii, făcând, astfel, posibilă realizarea sistemului de fortificații în Dacia, a introdus sistemul de legi beligines, iar pe plan spiritual și-a întărit propriul cult.

Prin reforma administrativă Burebista a împărțit statul Dacia în regiuni în fiecare regiune a fost numit câte un guvernator. Capitală a devenit cetatea Sarmisegetusa.

Prin reforma fiscală au fost numiți funcționari care colectau impozitul agricol, astfel s-a format vistieria statului.

Prin reforma judecătorească a fost emis codul de legi beligines, obligatorii pentru toate categoriile sociale, astfel uniformizându-se statul.

Prin reforma militară a fost creată o armată numeroasă și puternică, bine echipată.

Prin reforma religioasă s-a creat un panteon de zeități, zeul suprem fiind Zamolxis.

Reformele au contribuit la consolidarea statului, fapt ce a determinat o activă politică externă. Burebista a lichidat pericolul din partea celților, a subordonat tot litoralul mării Negre până la orașul Apolonia; s-a implicat în conflictul de la Roma dintre Cezar și Pompei, susținându-l pe ultimul (care era mai slab). Scopul lui Burebista era de a menține cât mai mult conflictul din interiorul Imperiului Roman. După victoria asupra lui Pompei Cezar pregătea un război împotriva dacilor. Ironia sorții, în anul 44 î.Hr. a fost omorât Cezar la Roma – în același an a fost omorât și Burebista în Dacia.

După moartea lui Burebista, statul s-a dezmembrat în mai multe părți. În zona centrului fortificat din Munții Orăștiei, unde se afla și muntele sacru Kogaionon, s-a menținut în vremea regilor Deceneu și Comosicus, mari preoți în același timp, o unitate spirituală a întregii lumi geto-dace. Statul va fi refăcut, însă mai restrâns teritorial, de către Decebal. În Dobrogea sunt amintiți, de către diferite surse, trei conducători aflați în permanent conflict, situație întreținută și de către romani. Rholes, care stăpânea un teritoriu din

sud-vestul Dobrogei, participă la acțiunea de alungare a bastarnilor inițiată de proconsulul roman al Macedoniei, M. Licinius Crassus (29 î. Hr.), primind anul următor titlul de *amicus et socius populi Romani* și ajutor militar împotriva altor doi conducători locali geto-daci, Dapyx (situat, probabil în centrul Dobrogei) și Zyraxes (nordul Dobrogei). Aceste evenimente au introdus spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră sub control roman, exercitat, în primă fază, indirect, prin intermediul lui Rholes.

Statul centralizat a fost refăcut în anul 85-86 era noastră când în fruntea Daciei vine Decebal. În urma războaielor daco-romane Dacia a suferit înfrângere și a fost transformată în provincie romană.

Repere bibliografice:

1. I.H.Crișan, *Civilizația geto-dacilor*, vol. I, Editura Dacica, București, 2008; Vladimir Dumitrescu, Alexandru Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;
2. Manfred Oppermann, *Tracii. Între arcul carpatic și Marea Egee*, Editura Militară, București, 1988;
3. Zoe Petre, *Practica nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți*, Iași, 2004;
4. Ioan Aurel-Pop, Ioan Bolovan (coord.), *Istoria României*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004
5. <https://istorie-edu.ro/istoria-romanilor/02-civilizatia-si-cultura.html>

Tema: războaiele daco-romane

1. Dacia în timpul lui Decebal
2. Cauzele războaielor daco-romane
3. Războaiele daco-romane

1. Dacia în timpul lui Decebal

În secolul I p.Hr. în spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic s-au creat premise pentru reunificarea teritorial-politică. După moartea lui Burebista statul geto-dac s-a împărțit în 4 apoi în 5 părți. Consecutivitatea regilor se cunoaște doar pentru teritoriile din interiorul

arcului carpatic. Potrivit informației lui Iordanes, Burebista a fost urmat la putere de către Deceneu. Fiind conducător de țară Deceneu și-a păstrat și autoritatea de pontific suprem. Conform informațiilor lui Iordanes în timpul lui Deceneu sunt atestate cunoștințe de botanică și medicină. Izvoarele narrative și arheologice confirmă cunoașterea legilor naturii, concepția referitoare la univers, preocuparea pentru cultivarea valorilor morale. După Deceneu rege a devenit Comosicus . El la fel era rege, preot suprem și judecător suprem. Ulterior puterea a fost preluată de Coryllos (Scorilo) care a domnit timp de 40 de ani „fără a se lupta cu romanii”. Potrivit informației istoricului Vasile Pârvan, cucerirea pământului getic dintre Dunăre și Marea Neagră a început în anul 28 î. Hr.. Victoria lui Crassus a fost urmată de trecerea acestui teritoriu sub autoritatea regatului odris, regat clientar al Romei conduse de Octavian Augustus. Zona era permanent atacă de geto-daci. În anul 15 d. Hr. teritoriile la sud de Dunăre au început a fi controlate de romani. La mijlocul secolului I statul dac începe a se reunifica. Regele Duras, în anul 85 a organizat o expediție de jaf în Moesia, provincie romană. Scopul acestei expediții ar fi fost dorința lui Duras de ai înspăimânta pe romani și ai determina ca aceștia să nu treacă la nord de Dunăre. Această politică militară nu ar fi fost pe placul aristocrației dacice, fapt care a influențat aducerea la putere în anul 86 a regelui Decebal. Acesta restabilește sistemul de cetăți din jurul capitalei Sarmisegetusa și consolidează armată, înțelegând că va urma o expediție militară de pedeapsă. La fel au fost întărite hotarele în partea sudică a Daciei. Decebal poate fi considerat preponderent un conducător militar. Deși nu a reușit să reunească toate teritoriile fostei Dacii (din timpul lui Burebista), totuși nivelul general de dezvoltare al statului era mult mai înalt. Istoricul H. Daicovicu afirmă că din perioada lui Decebal datează cele mai grandioase construcții ale Sarmisegetusei, cele mai bogate locuințe și cele mai numeroase unelte de fier. Arheologii au atestat la Grădiștea Muncelului cele mai mari ateliere metalurgice din afara lumii greco-mane, obiecte de fier care impresionează prin puritatea metalului. Sub dominația lui Decebal scrierea în limba latină este atestată în mai multe dave: un vas cunoscut cu două ștampile găsit la Grădiștea Muncelului s-au găsit înscriseri latine în județele Gorj și Argeș de astăzi. Autorul antic Dion Chrysostomos (40-120 d. Hr.) care călătorise în acea perioadă prin spațiul dacic menționa despre Decebal: „Rege barbar în sensul cu totul larg și vag al cuvântului”, era un mijlocitor între adevărata barbarie și cultura greco-romană. Autorul antic Dio Cassius menționa că Decebal „era uimitor în alegerea momentului celui mai potrivit pentru atac ori pentru

retragere, meșter în a întinde curse, ager în luptă, știind deopotrivă să folosească o biruință și să iasă cu bine dintr-o înfrângere; drept pentru care multă vreme a fost pentru romani un adversar de temut”.

2. Cauzele războaielor daco-romane

Cauzele războaielor daco-romane au fost:

- De ordin strategic: romanii aveau nevoie de teritoriile Daciei pentru ași proteja teritoriile de invaziile germanice. Roma era un imperiu în ascensiune care își extindea teritoriile pe seama statelor vecine;
- De ordin economic: Dacia era un teritoriu bogat în pământuri fertile, în aur și argint;
- De ordin moral: romanii erau supărați de faptul că dacii organizau deseori expediții militare de jaf în teritoriile aflate sub protecția romană sau în componența Imperiului Roman.

Din vremea lui Augustus creșterea economică a statului roman a fost constantă, atingând în vremea lui Domițian (81-96 d.Hr) un prag care i-a permis principelui-imperator să crească cheltuielile pentru armată. Finanțarea armatei romane nu se făcea din ceea ce noi numim astăzi drept buget de stat, ci dintr-un fond („casă de bani”) special. Tot în aceeași perioadă armata romană a rămas la un efectiv de aproximativ 250.000 de oameni (legiuni și trupe auxiliare) dispusă pe frontiere pentru a se apăra împotriva eventualelor atacuri externe. Pierderea celor trei legiuni în dezastrul din Pădurea Teotuburgică (*clades Variana*) în anul 9 d. Hr. nu a dus la crearea altor legiuni care să le înlocuiască. Până la Dioclițian principii-imperatori au recurs la acțiuni diplomatice capabile să aducă alături de Roma o serie întreagă de populații „barbare” aflate dincolo de frontierele romane, populații care să fie aliate statului roman. Este ceea ce s-au numit alianțe – *foedus*– prin care Roma susținea financiar, logistic, diplomatic pe cei care acceptau acest gen de alianță, cerându-le în schimb o anume loialitate. Romanii nu aveau niciun interes să provoace războaie numai de dragul de a purta război.

Dacii au provocat, nu odată, daune serioase provinciilor romane de la vest de Dacia sau de la sud de Dunăre. Atacurile au început încă din vremea lui Augustus și au continuat până în vremea lui Domițian. Răspunsul roman au fost câteva expediții de

pedepsire, cu mai mult sau mai puțin succes, crearea unei flote a Dunării, ridicarea unor castre de-a lungul fluviului, de asemenea transmutarea de populație de la nord de Dunăre în două ocazii. Un comandament roman a fost fixat în colaborare cu tribul dacic al burilor/bureilor. Romanii au mai încercat să tempereze activitatea dacilor și prin plasarea între provinciile panonice și Dacia (în zona dintre cursul Tisei și înspre cea a Oradei de astăzi) a unei populații de origine sarmatică – au plasat o populație cu care încheiaseră un tratat de alianță – foedus – care să controleze sau chiar să anihileze, la nevoie, atacuri dacice spre vest-nord-vest. Un tratat similar a fost încheiat și cu sarmații aflați în zona de nord a Dobrogei și spre gurile de vărsare ale Nistrului (sudul Basarabiei).

Expunerea evenimentelor care au dus la conflictul daco-roman ține mai degrabă de istoria internă a Romei, a luptelor pentru putere sau a încercărilor de a bloca unele acțiuni capabile să-l elimine pe Domițian. Conflictul a început în momentul în care romanii aveau probleme pe linia Dunării de Mijloc (un posibil atac al marcomanilor, aflați în zona de astăzi a Cehiei și Podișului Boemiei). În vreme ce trupele romane erau concentrate în acele zone, la sud de Dunăre, dacii au întreprins un atac, neprovocat, distrugător la sud de Dunăre în iarna anului 85/86. Distrugerile au fost masive, în cursul invaziei fiind ucis guvernatorul provinciei Moesia. Au fost măcelărite, fără motiv, câteva unități militare romane aflate în marș, neînarmate. Jaful și distrugerile au fost masive. Relațiile dintre daci și romani nu întotdeauna au fost dușmănoase. Relațiile economice au determinat și importante influențe culturale pe care le-au avut romanii asupra populației dacice. Totuși interesele de extindere a Imperiului Roman au accentuat conflictele dintre cele două popoare.

3. Războaiele daco-romane

Situația geografică a Daciei, precum și situația din Imperiul Roman au determinat mai multe conflicte dintre cele două părți, trei dintre care s-au transformat în războaie de proporții: 85-89; 101-102; 105-106.

Războiul din 85-89: Cassius Dio l-a numit „cel mai însemnat război de atunci al romanilor”. Spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic a intrat în vizorul romanilor încă din sec. II î.Hr. Conflictele dintre daci și romani s-au intensificat în sec. I când romanii s-au apropiat de Dunăre. În a.14 a fost creată provincia Moesia, în componența căreia în

anul 46 a fost inclusă Dobrogea, astfel dacii și romanii au devenit vecini direcți, fiind separați doar de Dunăre. În anul 85 dacii conduși de Duras au jefuit provincia Moesia. Împăratul roman Domițian a considerat această acțiune drept o subminare a statului roman, întrucât locuitorii provinciei se aflau sub protecția Romei. În consecință a fost organizată expediția de pedeapsă. Între timp rege al Daciei a devenit Decebal (s-ar traduce ca „cel viteaz”), preot suprem fiind Vezina. În anul 87 legiunile romane conduse de generalul Cornelius Fuscus au trecut Dunărea pe un pod de vase și au înaintat prin zona Banatului de azi. Când au străbătut defileul Porților de Fier ale Transilvaniei au fost atacați prin surprindere de daci la Tapae. Una din legiunile romane a fost capturată integral. Fuscus a fost omorât în această luptă. Această înfrângere l-a determinat pe Domițian să organizeze în anul 88 o nouă expediție condusă deja de Tettius Iulianus, guvernatorul provincie Moesia Superior. Lupta decisivă a avut loc tot la Tapae, romanii au obținut victorie. Totuși romanii nu au putut valorifica această victorie și nu au putut înainta mai departe în teritoriile Daciei, întrucât limesul roman a fost atacat de triburile germanice ale marcomanilor. Domițian suferise înfrângere în Panonia în fața marcomanilor. Aceste evenimente externe au fost decisive pentru războiul daco-roman, întrucât împăratul a decis să-i propună lui Decebal pace. Regele dac nu s-a prezentat personal la tratative, dar l-a trimis pe fratele său Diegis. Acordul a fost încheiat în anul 89. Autorul Dio Cassius menționează că Domițian pentru a arăta că el este „învingătorul” a așezat o diademă pe capul lui Diegis, a împărțit ostașilor romani „onoruri și bani”, a trimis la roma soci ai lui Decebal, chiar o pretinsă scrisoare de supunerea a acestuia și multe obiecte de preț „ce nu fuseseră luate ca pradă. „Dimpotrivă, el – împăratul – cheltui foarte mulți bani pentru încheierea păcii”. Potrivit acordului încheiat romanii se obligau să ajute reconstrucția cetăților dacilor cu arhitecți și constructori militari, să reformeze armata dacilor cu ajutorul militarilor romani, să achite o anumită contribuție anuală dacilor. În schimb dacii se obligau să apere hotarul dea lungul Dunării. Dacia a devenit stat clientelar al Romei. Cu ajutorul romanilor Decebal a dublat incintele fortificate de la Blidaru și Piatra Roșie. Istoricul C. Daicoviciu consideră că acest acord a fost unul de compromis din cauza epuizării ambelor tabere.

Pacea din anul 89 a fost considerată de mulți senatori romani drept un cord rușinos, nedemn pentru Roma, care se considera civilizată în comparație cu Dacia pe care ei o apreciau drept „barbară”. În realitate, acordul era favorabil și romanilor, deoarece Dacia devenise un stat clientelar al Romei, se obliga să apere hotarul pe Dunăre, care era atât

hotarul dacilor cât și al romanilor, astfel romanii nu mai erau nevoiți să țină în această regiune forțe armate pentru a se apăra. În urma luptelor politice interne de la Roma în anul 96 Domițian a fost omorât, odată cu moartea sa a încetat dinastia Flaviilor. Transformările din Imperiul Roman au influențat cursul evenimentelor și în Dacia.

Războiul din 101-102: a fost început de romani printr-o expediție de cucerire. După o serie lupte politice interne în anul 98 împărat la Roma a devenit Marcus Ulpius Traianus (originar din Italica, provincia Hispania, a fost înfiat de senatorul Nerva pe care l-a moștenit la domnie). Traian era un bun strateg militar. Scopul său era de a proteja hotarul estic al Imperiului de invaziile triburilor germanice. Pentru aceasta el avea nevoie de un control asupra teritoriilor Noricum, Raetia și Dacia. Primele două deja erau provincii romane. Traian a constatat că „punga dacică” (spațiul dintre Aquincum – aproape de Budapesta de astăzi și marele cot al Dunării înaintea intrării spre gurile de vărsare – Troesmis în antichitate) era extrem de greu de apărat. Este și normal ca o frontieră de aproximativ 1000 de km să necesite un număr mare de trupe, deci un efort militar și financiar notabil. Scoaterea *pungii dacice* din joc ar fi dus nu numai la scurtarea liniei de apărare dar ar fi divizat o lume barbară greu de controlat. În plus, ar fi dus la o situație în care orice atac, dacic sau a altor populații din zonă, ar fi împiedicat inclusiv o invazie a Italiei pe direcția Sava-Drava și apoi prin zona de astăzi a Veneției. Romanii erau îngrijorați de o atare posibilitate și mai ales prin prisma faptului că Italia nu dispunea de trupe de linie și nu ar fost în stare să facă față unui atac de amploare.

Traianus și statul său major au considerat că spațiul dacic, chiar în condițiile existenței unui tratat de alianță, nu prezenta o stare de siguranță. Cel puțin atâta vreme cât nu se alinia politici de apărare promovată de Roma. Principalul motiv al invadării Daciei a fost legat de poziția strategică a teritoriilor nord-dunărene. Pe romani îi interesa Podișul Transilvaniei și posibilitatea dezvoltării sistemului de apărare (limes) între Aquincum și zona gurilor Dunării.

Se crede că motivul atacului au fost plângerile, reclamațiile sarmaților iazigi la adresa lui Decebal. Erau conduși de o clasă războinici, numită tarabostes, bine echipați, bine înarmați. Grosul trupelor erau formate din comati, oameni de rând, dar care aveau experiența dar și un adevărat cult al războiului. Trupele de elită ale dacilor era înarmate cu falx, o armă feroce. Cu acest falx, o armă cu o lama curbă și lungă, războinicii de elită puteau amputa mâini, picioare și reteza capete. ”Eficiența acestor luptători, care, probabil, deschideau lupta prin crearea de breșe în rândurile inamicilor, a fost rezultatul

combinării a două elemente inteligent asociate. Unul din acestea rezidă din forma specială a sabiei care datorită unghiului curburii, concentrează întreaga forță de penetrare în vârful armei, care nu se pretează, deci, la împingere, acțiunea sa fiind maximă doar prin lovirea în forță și rețezare. Caracteristica o face deosebit de periculoasă, chiar și în cazul în care inamicul este protejat de armură, coif și scut. Acesta din urmă, deși exista posibilitatea penetrării lui, probabil că era „ocolit”, căci din cauza curburii sabiei, lama putea lovi peste scut în coiful oponentului”, scria arheologul Cătălin Borangic. ”Falx-ul i-a determinat pe romani să efectueze numeroase schimbări în echipamentul militar. Au introdus o piesă de armură, nefolosită anterior, ”manica”, au îmbunătățit coiful roman”, preciza Michael Schmitz. Traian a tratat aceste războaie cu o seriozitate maximă, folosind un număr mare de legiuni, bine pregătite.

Decebal începe să-și strângă la rândul său aliații. În primăvara anului 101 d. Hr., Traian ordonă trecerea Dunării pe la Viminacium, pe un pod de vase, trece din Moesia, din zona Serbiei de astăzi și ajunge în Banat. De acolo urcă către capitala Sarmisegetusa. Lupta dintre romani și daci se dă tot la Tapae, locul strategic ales de daci. Bătălia este deosebit de sângeroasă iar Dio Cassius spune că însuși împăratul Traian și-a rupt cămașa pentru a face bandaje pentru soldații săi răniți. La începutul toamnei anului 101, romanii luaseră în stăpânire tot sudul Daciei: Banatul, Oltenia, Muntenia, sudul Moldovei și colțul de sud-est al Transilvaniei. Legiunile au înaintat „mai mult cu chibzuială, decât cu înfocare” – după cum spune istoricul Cassius Dio -, construind drumuri, poduri și castre.

Pentru a se salva, Decebal a conceput o diversiune. Profitând de venirea iernii, dacii, alături de aliații lor roxolani și bastarni, au trecut Dunărea pe gheață, care de data asta s-a rupt sub greutatea cailor și a oamenilor. Un relief de pe columnă îi arată pe călăreții daci înecându-se în Dunăre. Mulți dintre ei au izbutit totuși să treacă, atacând castrele romane de pe malul drept al fluviului. Atacul a fost teribil: e singura dată când pe columnă apar soldați romani răniți. Împăratul și-a imbarcat o mare parte din trupe și s-a grăbit spre zona afectată.

Traian avea resurse. Decebal în schimb, nu. Romanii câștigă la limită bătălia și îi împing pe daci către Sarmisegetusa. Romanii urmează valea Bistrei dar vine iarna și deși Traian refuzase o nouă ofertă de pace din partea lui Decebal, luptele încetează din cauza vremii. Decebal a vrut să rupă frontul roman și să înceapă o contraofensivă, așa cum obișnuiau dacii, pe timp de iarnă. Asta ar fi dus la distragerea atenției romanilor de

la Sarmisegetusa și mutarea ostilităților către provinciile imperiului. Regele dac reușește să stabilească alianțe cu sarmații, burii și bastarnii. Mai apoi trece Dunărea, înaintează prin Dobrogea și îi atacă violent pe romani. Amploarea bătăliei și însemnătatea ei sunt relevate și de hotărârea împăratului de a înălța pe locul luptei un monument triumfal, Tropaeum Traiani (ale cărui vestigii au fost numite de cuceritorii turci „Biserica Omului” – Adamclisi). Victoria din Dobrogea a decis soarta campaniei. Decebal nu mai dispunea de forțe pentru a continua războiul, astfel că încheierea păcii devenea o stringentă necesitate. Romanii reluaseră ofensiva în vara lui 102 d. Hr. și au cucerit o serie de cetăți importante. Romanii în vara lui 102 d. Hr., au deschis drumul către Sarmisegetusa.

Acordul de pace a fost încheiat în 102. Decebal a fost nevoit să retrocedeze ce a primit prin acordul din 89, nu mai avea voie să producă armament, nu avea voie să promoveze o politică de sine stătătoare, pierde toate teritoriile aflate sub ocupația trupelor romane, se obligă să distrugă cetățile de la hotar. Acestea erau: Banatul, Oltenia, Muntenia, sudul Moldovei și colțul de sud est al Transilvaniei. În unele din zonele ocupate de către romani au început construirea unor castre. Cassius Dio menționa „pe când Traianus oștea împotriva dacilor și se apropiase de Tapae, unde tăbăriră barbarii, i s-a adus o ciupercă mare, pe care scria cu litere latine că ceilalți aliați și burii sfătuiesc pe Traian să se întoarcă înapoi și să facă pace....” apoi, 68, 11 „Din pricină că mulți daci trecuseră de partea lui Traian, precum și din alte pricini, Decebal ceru din nou pace...”

Pacea din 102 este apreciată de istorici ca fiind un armistițiu, întrucât ambele părți continuau să se pregătească de război. Decebal miza pe o alianță regională cu vecinii.

Războiul din 105-106. Atât Dacia cât și Imperiul Roman se pregăteau de război. Traian a observat că trecerea armatelor sale peste Dunăre consumă mult timp, astfel până se apropiau de Sarmisegetusa se făcea iarnă și condițiile de luptă deveneau mult mai grele. La inițiativa lui Traian arhitectul Apolodor din Damasc a schițat podul de piatră peste Dunăre, pod care a și fost construit la Drobeta turnul Severin până în anul 105.

Decebal nu și-a respectat obligațiile asumate, el a provocat probleme atunci când i-a atacat pe iazigi și, mai apoi, a atacat bazele romane din zona Banatului, a continuat reconstrucția cetăților și producerea armelor. Folosind formele naturale de relief, dacii transformaseră Munții Orăștiei într-o puternică fortăreață. Sarmizegetusa, orașul regilor,

era înconjurat de o salbă de cetăți de apărare: Costești, Blidaru, Piatra Roșie, Vîrful lui Hulpe.

Operațiunile militare au început în 105. De data aceasta direcția principală de atac a venit dinspre vest, pe linia Mureșului, restul mișcărilor de trupe fiind fronturi relativ secundare. Armata romană a fost împărțită în două coloane. Una a trecut pe noul pod al lui Apollodor iar cealaltă pe la Oescus și a urmat valea Oltului. Cele două coloane se întâlnesc și trec mai apoi în Transilvania, prin pasul Turnul Roșu. Decebal apelează la o soluție disperată și trimite niște asasini să-l ucidă pe Traian în cortul de campanie. Traian însă scapă asasinatului. Mai apoi regele dac îl capturează pe unul dintre comandanții armatei romane, dar mai presus, cel mai bun prieten al lui Traian, generalul Longinus. Decebal cere lui Traian să se retragă. Dacă împăratul roman se va întoarce, Decebal îl va cruța pe Longinus. În caz contrar îl va ucide în chinuri groaznice. Longinus i-a otrăvit și cere să fie răzbunat iar Traian continuă campania. Cele mai importante cetăți au fost cucerite de romani. După un asediu greu în fața Sarmisegetusei romanii reușesc să cucerească capitală dacică.

În 106, Decebal și suita sa au fugit, cu gândul organizării unei noi rezistențe. Urmărit și ajuns de călăreții romani, regele s-a sinucis. Capul i-a fost dus, mai întâi, la Ranistorum, pentru a fi prezentat împăratului, și apoi la Roma, pentru a fi aruncat pe treptele Gemoniilor. Așezările din Munții Orăștiei au fost distruse, iar populația – evacuată în zonele de câmpie. Statul dac a fost desființat și pe o mare parte a teritoriului său a fost creată provincia Dacia.

La Roma era mare sărbătoare în toamna anului 106 d.Hr. Întors victorios din Dacia, împăratul Traian a făcut un dar de 650 de dinari fiecărui contribuabil, a acordat scutire vreme de un an pentru dări și a decretat 123 de zile de jocuri. Potrivit datelor furnizate de istoricul bizantin Ioannes Lydus, care a trăit în secolele V-VI d.Hr., și corectate de istoricul francez Jérôme Carcopino, împăratul Traian ar fi capturat din Dacia 165 de tone de aur și o cantitate dublă de argint.

Cu excepția câtorva tezaure monetare descoperite întâmplător, în toate săpăturile care se fac de peste 150 de ani, pentru toată epoca dacică clasică, arheologii nu au găsit aur. Mulți specialiști români, printre care și profesorul Ion Glodariu, de la Cluj, explică acest paradox printr-un monopol pe aur instaurat de regii daci, aur care ar fi luat calea Romei, o dată cu cucerirea traiană.

În anul 106 Dacia a fost transformată în provincie romană.

Vocabular

Davă – cetate la geto-daci. Capitala Daciei Sarmisegetusa era înconjurată cu un sistem bine organizat de cetăți;

Castrum – (latină *castrum*) reprezintă un complex de clădiri și/sau teren împrejmuit utilizat(e) ca o poziție militară defensivă. În epoca romană termenul a fost folosit pentru a indica taberele militare fortificate care aveau de obicei formă rectangular. Diminutivul latin **castellum** era utilizat pentru forturi de mici dimensiuni, care erau de obicei, dar nu întotdeauna, ocupate de unități auxiliare și utilizate ca baze logistice pentru legiunile romane.

Limes – hotar întărit, este numele frontierei fortificate a Imperiului Roman.

Stat clientelar – Relațiile dintre statul antic roman și unele populații străine care, deși nu aparțineau imperiului, recunoșteau autoritatea Romei în schimbul protecției.

Comati – oameni de rând, oameni liberi la geto-daci (ar proveni din limba latină – pletos, sau din limba greacă – agricultor).

Tarabostes – aristocrat în societatea geto-dacă, forma pătura privilegiată.

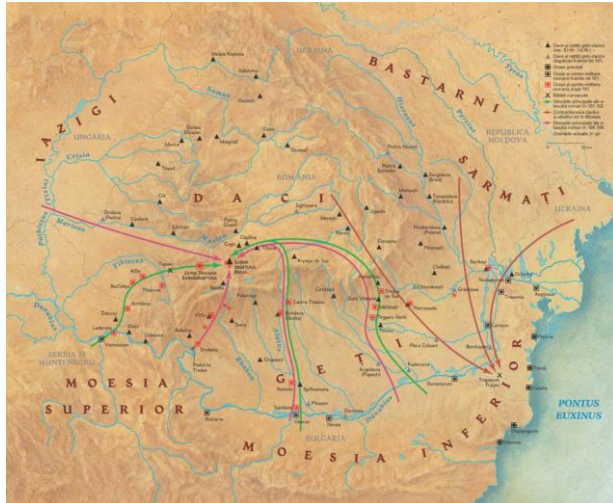
Pontif - Preot din colegiul sacerdotal suprem, însărcinat cu supravegherea cultului religios și a celorlalți preoți

Repere bibliografice:

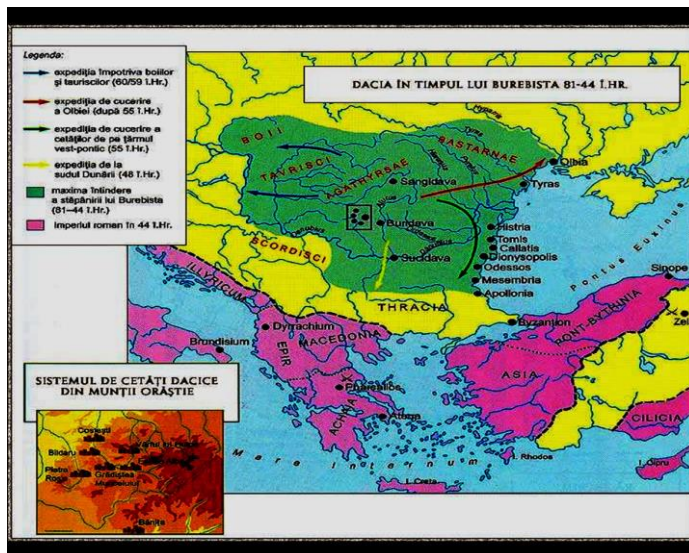
1. Daicoviciu H., Dacii. Pagini din istoria patriei, B, 1965
2. Gruia Cătălin, Războaiele daco-romane, <https://www.natgeo.ro/articole/istorie/9713-razboaiele-daco-romane>
3. Manea M., Ppscua A., Teodorescu B., Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la revoluția din 1821, București, Editura didactică și pedagogică, 1992;
Moșu Iancu, Războaiele daco-romane, controversate și mistificări, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/razboaiele-daco-romane-controverse-si-mitificari>
4. Zamfirache Cosmin, Adevărul despre războaiele dintre daci și romani. De ce a vrut Traian să cucerească Dacia și cine a provocat conflictul, [/adevarul.ro/locale/botosani/adevarul-despre-razboaiele-daci-romani-vrut-](https://adevarul.ro/locale/botosani/adevarul-despre-razboaiele-daci-romani-vrut-)

[traian-cucereasca-dacia-provocat-conflictul-1_5b293ffadf52022f754dc17b/index.html](https://www.alecu-russo.md/1_5b293ffadf52022f754dc17b/index.html)

HĂRȚI:

Dacia în timpul lui Burebista

Dacia în timpul lui Decebal

Tema: Romanizarea geto-dacilor

1. Caracteristicile, premisele și etapele romanizării
2. Factorii romanizării

1. Caracteristicile, premisele și etapele romanizării

Romanizarea constituie un proces istoric de sinteză a culturii materiale și spirituale a romanilor cu elemente de cultură a băștinașilor. În urma acestui proces se formează o populație romanică. Romanizarea prezintă și o serie de particularități legate de locul, timpul și baza etnică pe care s-a alțoit. În urma acestui proces s-au înlăturat diferențele dintre localnici și romani pe planul culturii materiale, al vieții politice și religioase, iar limba latină s-a impus ca singura limbă de comunicare în condițiile unui mediu etnic extrem de divers. Pătrunderea elementelor romane în spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic începe din secolul III î.Hr. prin contacte economice și culturale. Principalele premise ale romanizării geto-dacilor au fost:

- Nivelul înalt de dezvoltare al romanilor;
- Compatibilitatea civilizației dacilor cu civilizația romană;
- Nivelul comparabil al culturii materiale și spirituale al dacilor cu cel al romanilor;
- Contactele dintre cele două civilizații pe parcursul timpului.

Există concepții care pun la îndoială sau resping categoric însăși posibilitatea romanizării populațiilor băștinașe din diferite provincii ale Imperiului roman, inclusiv

Dacia. Cei care se situează pe această linie de gândire, exagerează de obicei rezistența autohtonilor la romanizare, însă rezultatul final al procesului – formarea popoarelor noi romanice – nu poate fi pus la îndoială.

Romanizarea teritoriului și a populației daco-getice prezintă o importanță deosebită, deoarece acest proces stă la baza formării și apariției poporului român pe scena istoriei. La fel ca în cazul altor provincii, și în cazul Daciei în conceptul de romanizare se includ două laturi fundamentale ale aceluiasi proces unitar:

1) colonizarea teritoriului daco-getic cu populație romanizată latinofonă, venită din toate părțile Imperiului roman, adică romanizarea prin colonizare;

2) asimilarea băștinașilor daco-geti, în măsura în care aceștia au adoptat limba latină, și-au însușit felul de viață roman provincial, au preluat obiceiurile și civilizația romană, schimbându-și astfel mentalitatea și însăși ființa lor etnică. În Dacia, romanizarea, sub ambele aspecte menționate, a fost deplin posibilă și a devenit o realitate demonstrabilă documentar.

Romanizarea dacilor se sprijină pe un fond etno-cultural omogen și receptiv, pe mulțimea oamenilor pământului, care au atins un nivel ridicat de civilizație, fapt care a facilitat procesul de asimilare a băștinașilor.

Convențional procesul de romanizare al geto-dacilor se împarte în următoarele perioade:

- I. Sec. III- sec. I î.Hr. – romanizarea preliminară. Se caracterizează prin geneza contactelor dintre daci și romani, contacte care erau preponderent de ordin economic și cultural. În aceasta perioada mărfurile și negustorii romani erau pretutindeni în Dacia, iar moneda curentă aici era dinarul roman, în Dacia își găseau refugiu fugari din Imperiu și dezertori din armata romana. Alfabetul latin era utilizat tot mai frecvent în spațiul geto-dac.
- II. 106-275 – romanizarea nemijlocită și intensivă. De caracterizează prin stăpânirea Imperiului Roman și aflarea nemijlocită a romanilor în teritoriile populate de geto-daci. Ca și în alte provincii mai vechi, romanii au introdus în Dacia relațiile sociale, formele de organizare politică, militară și administrativă, limba latină etc. Cultura și civilizația romană au venit în contact cu populația dacică, cu vechile ei forme de organizare, cu civilizația, obiceiurile și tradițiile locale. Se poate spune, așadar, că s-au întâlnit două civilizații cu nivel inegal de dezvoltare. Limba administrației devine latina, întrucât administrația provinciei

era formată din romani; în provincia Dacia sunt aduși coloniști, rămân veterani din armata romană, staționează armata romană. Ca populație rurală majoritară, băștinașii au intrat în angrenajul vieții provinciei, fapt atestat de ansamblul culturii materiale (uneltele de muncă și întreg inventarul arheologic al așezărilor este de factură romană). În afară de geto-dacii din provinciile romane, la nord de Dunăre populație autohtonă s-a păstrat pe teritoriile ce nu au fost incluse nemijlocit în aceste provincii. Dacii liberi, atestați pe teritoriul Transilvaniei de nord-est și Moldovei de vest, au continuat cultura lor tradițională, apoi împreună cu cei din provinciile romane s-au romanizat. Vecinătatea directă cu provincia a fost un factor determinant al romanizării dacilor liberi datorită contactelor economice care au devenit tot mai intense. Treptat dacii liberi au preluat limba și cultura mai înaltă a populației romanizate din fosta Dacie Traiana.

- III. Sec. III-VI – romanizarea finală. Se caracterizează prin continuitatea daco-romană și după retragerea aparatului administrativ și a armatei romane din provincia Dacia. În același timp, continuitatea geto-dacilor după cucerirea Daciei de către romani este factorul determinant în declanșarea procesului de îmbinare a elementului autohton colonizat cu cel roman colonizator. Datele arheologice, epigrafice și numismatice demonstrează continuitatea dacă-romană. Pe întreg spațiul Daciei romane elementele specifice ale culturii sale materiale (ceramica lucrată de mână, ritul funerar al incinerății (arderii) s.a.) se prezintă alături de cele romane în circa 100 de așezări și necropole din secolele II-III. Supraviețuirea toponimelor și hidronimilor autohtone (râuri - Donaris-Danubius, Alutus, Maris, Crișna, Sargetia, Pyrethos s.a.; localități - Drobeta (Turnu Severin), Dierna (Orsova), Sarmizegetusa, Napoca (Cluj), etc.) Numele dacice date de romani unor colonii denota ca acolo locuiau numeroși daci.

După 170 de ani de romanizare intensă, s-a produs sinteza daco-romană, care a stat la baza evoluției spre românitare.

Procesul de romanizare s-a încheiat cu formarea daco-romanilor numiți și proto-români. În secolul VI invaziile migratorilor au consolidat societatea daco-romană care aprecia această invazie ca un pericol din exterior în fața căruia trebuiau să-și unească forțele.

Reține!

- În spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic sinteza culturii romanilor cu cea a dacilor s-a realizat datorită compatibilității celor două civilizații;
- Procesul de romanizare a început în sec. III î.Hr. prin contactele economice și culturale dintre daci și romani, a urmat romanizarea intensivă după transformarea Daciei în provincie romană și a continuat după retragerea armatei romane din provincie;
- Concomitent cu dacii din provincie au fost romanizați și dacii liberi datorită relațiilor economice din aceste teritorii;
- Romanizarea s-a încheiat în secolul VI cu omogenizarea populației, formându-se daco-romanii.

2. Factorii romanizării

Principali factori care au influențat procesul de romanizare au fost:

Administrația. Organizarea provinciei romane de rang imperial presupunea aducerea unui număr mare de funcționari din Roma. Securitatea acestora era garantată de contingente militare. Treptat funcționarii romani s-au obișnuit cu noile teritorii, au devenit mari proprietari de pământ cu multe privilegii, garantate de către statul roman.

Armata. Pentru apărarea acestui teritoriu, în Dacia romană au fost aduși circa 50000 de ostași – cetățeni romani organizați în legiuni și provinciali care dobândiseră cetățenia romană, organizați în trupe auxiliare. La aceștia se adăugau și familiile lor care se aflau în orașe sau în așezările castrelor. Unitățile militare recrutau în număr mare bărbați daci, fapt demonstrat de multe inscripții descoperite în diverse provincii romane. Militarii, care în permanență au staționat în provincie în număr mare, erau cantonați în castre, dispuse pe întreg spațiul provinciei, în permanență în Dacia au staționat două unități de elită (12.000 oameni): legiunea a XIII-a Gemina (staționată la Apulum (Alba Iulia) și legiunea a IV-a Flavia Felix (lângă Caransebis), retrasă în 119 în Moesia Superior. În anul 168, în vremea războaielor cu marcomanii, împăratul Marcus Aurelius a strămutat din Dobrogea la Potaissa (Turda) legiunea a V-a Macedoniana. Alte legiuni și trupe auxiliare erau staționate în Dobrogea.

Trupe speciale în care erau incluși și băștinași erau staționate într-un număr mare de castre construite pe întreg întinsul granițelor provinciei (de circa 1500 km.) numite *limes*. În jurul castrelor militare s-au creat așezări civile (*canabae*), unde trăiau țărani

daci, familiile militarilor, meșteri, negustori. Limba de comunicare aici era cea romana. Mulți daci după serviciul în armata romană (20-25 ani) dobândeau cetățenie romană și, întorcându-se la așezările lor de baștină, contribuiau la romanizarea conașionalilor lor. Militarii din unitățile romane staționate în Dacia, după expirarea termenului serviciului deveneau veterani și erau împroprietăriți, de regulă, în această provincie. Pe terenurile primite veteranii formau gospodarii agricole, numite *ferme*, unde lucra populația locală.

Coloniștii. După cucerirea Daciei romanii aveau nevoie de un sprijin social – oameni care să nu-i considere dușmani și să le asigure puterea. Împărații romani, începând cu Traian au încurajat colonizarea și i-au imprimat un caracter organizat. Bogățiile Daciei atrăgeau mulțimi de coloniști, ceea ce a facilitat acest proces. Amploarea și rapiditatea colonizării s-au dovedit a fi o realitate impusă de mai mulți factori, între care crearea unei romanități nord-dunărene puternice, care să exploateze resursele noii provincii. Aceasta a constituit preocuparea de bază a stăpânirii. Colonizarea masivă apare consemnată și la autorul roman Eutropius, de la care aflăm că originea etnică și teritorială a coloniștilor era extrem de diversă („*din toată lumea romană*”). Administrația romană le oferea coloniștilor pământ și anumite privilegii militare. Coloniștii susțineau administrația romană. Chiar dacă coloniștii aveau o proveniență diferită, ei toți erau purtători ai civilizației romane, venind din provinciile deja romanizate. Limba pe care o foloseau era latina vorbită. Băștinașii nu-i considerau pe coloniști dușmani, de aceea coloniștii au reprezentat veriga de legătură dintre daci și romani. După instalarea armatei și administrației romane în Dacia, o parte a populației autohtone a fost mutată din anumite teritorii de importanță strategică sau din ținuturi cu pământuri fertile, care au fost distribuite coloniștilor. Așa se explică dispariția multor așezări dacice la cucerirea romană și apariția altora noi în regiuni roditoare, situate pe teritoriul care aparținea trupelor auxiliare, legiunilor sau orașelor. Această dislocare a comunităților autohtone a contribuit și ea, chiar de la început, la cuprinderea elementului băștinaș în circuitul vieții provinciale.

Îndată după cucerire, tot pământul Daciei a devenit *ager publicus* și a fost distribuit coloniștilor sau trupelor. O parte a pământurilor cultivabile, de obicei cele din ținuturile mai retrase sau mai puțin productive, au fost lăsate localnicilor care erau supuși la diferite obligații fiscale.

Religia. În domeniul *credinței religioase* s-a constatat doar menținerea sistemului de incinerare dacic. Religia dacilor însă, ca element conservator al ideologiei, nu a fost

nicăieri nimicită prin cucerirea romană. Vechile zeități ale popoarelor cucerite, fără să dispară, s-au transformat treptat, căpătând ipostaze și atribuții ale divinităților din panteonul greco-roman. Așa a apărut fenomenul contopirii unor zei ai dacilor cu zeitățile romane (*interpretatio romana*). Procesul de romanizare a coincis în timp cu răspândirea religiei creștine. Imperiul Roman, foarte tolerant față de majoritatea religiilor s-a comportat foarte agresiv față de creștini, deoarece aceștia recunoșteau un singur Dumnezeu (împăratul roman se considera divinitate și nu accepta ca supușii să-i să nu aprecieze aspectul său divin). Mulți creștini din imperiu, fugeau la periferie pentru a nu fi prizoniți. În anul 391 împăratul Theodosius (379-395) interzice cultele păgâne, fapt care a determinat organizarea unor episcopate în zona Dunării (la Tomis, Durostorum, Oescus, Naissus (Nis) s.a.). Astfel, prin intermediul unor misionari romani religia creștină s-a răspândit și la geto-daci. Pe scară largă creștinismul s-a răspândit în acest spațiu în secolul IV.

Urbanizarea. Civilizația romană era una urbană, de aceea în provinciile organizate romanii ridicau municipii sau colonii în calitate de așezări urbane care trebuiau să includă toate părțile componente ale unui oraș roman. Creșterea numărului de orașe construite în Dacia a contribuit substanțial la romanizare prin influența economică și culturală a orașelor asupra așezărilor sătești. Țăranii geto-daci, venind la oraș pentru a efectua schimburi comerciale, intrau în contact direct cu civilizația urbană romană. În Dacia erau 12 urbe-colonii (treapta superioară) și *municipii* (treapta inferioară), toate bine amenajate. Coloniile se conduceau după legile romane, iar municipiile după legile proprii. Orașele, ca unități administrative, erau, în principiu, copii ale Romei, dispunând de teritoriu propriu (un gen de mici orașe-stat), de o lege de fundare și funcționare și ofereau posibilități de afirmare reale. Lumea urbană a fost una producătoare de mărfuri și o piață de desfacere pentru produsele lumii rurale.

Dreptul. Organizarea provinciei Dacia a presupus și implementarea dreptului roman. Inițial, dreptul roman era un privilegiu exclusiv pentru cetățeni. Pentru toți ceilalți funcționa *dreptul popoarelor*. Legea era în formă scrisă, astfel contribuind la răspândirea limbii latine în aceste teritorii. Garantul suprem al legii era statul. Dreptul roman clasic consacra principiile bunei credințe și a echității. Normele juridice preluate de autohtoni se vor regăsi în dreptul românesc de mai târziu.

Viața culturală romană. Administrația, armata, veteranii, coloniștii aduceau cu sine elemente ale vieții culturale romane. Populația băștinașă s-a lăsat treptat antrenată în această viață, venind și cu unele elemente proprii (obiceiuri religioase sau laice).

Prin edictul lui Caracalla toți locuitorii provinciei au devenit cetățeni romani. Relațiile economice, implicarea în activități culturale, crearea familiilor mixte, conlucrarea administrației cu băștinașii au determinat uniformizarea treptată a culturii, limbii, obiceiurilor juridice în aceste teritorii.

Reține!

- Romanizarea s-a realizat prin multiple elemente acceptate atât de băștinași cât și de romani;
- Administrația, armata, veteranii și coloniștii au constituit forța motrică prin care s-a realizat romanizarea;
- Dacii au preluat elemente ale civilizației romane prin dreptul roman, limba latină, religia, viața culturală;
- Romanizarea nu a fost un țel, o țintă urmărită de autoritățile imperiale sau de către cele provinciale. Transformarea a avut loc printr-un proces de sinteză, inițial impus de romani și populația romanizată, ulterior acceptat de daci prin conlucrare;
- Conlocuirea pe parcursul timpului și necesitatea de a conviețui i-a determinat atât pe daci, cât și pe romanii veniți în aceste teritorii să se accepte reciproc, u=iar ulterior să se contopească, devenind un tot întreg.

Vocabular:

Pont Euxin – denumirea antică a Mării Negre;

Incinerare – ritual de înmormântare care prevedea arderea și transformarea în cenușă a cadavrului.

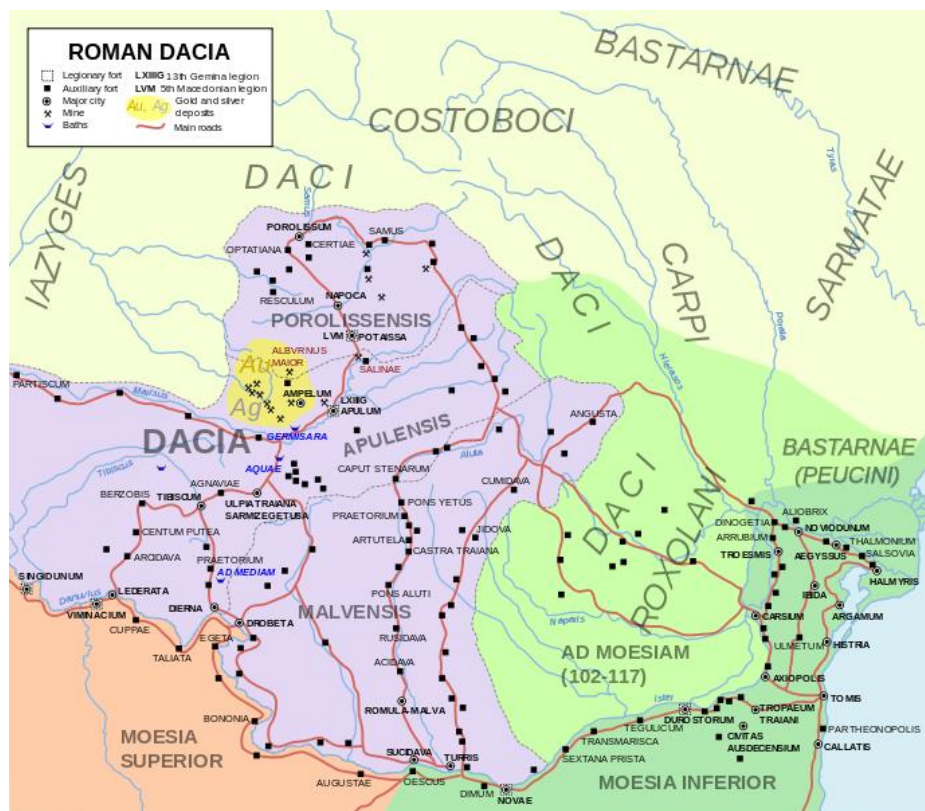
Romanizare – proces istoric complex în urma căruia civilizația romană pătrunde în toate domeniile vieții unei provincii și duce la înlocuirea limbii populației autohtone supuse cu limba latina.

Colonist - persoană strămutată din țara sa ori din locul de origine și care s-a stabilit într-o regiune sau într-un oraș dintr-o țară străină.

Repere bibliografice:

1. Branga Nicolae, *Italicii și veteranii din Dacia: mărturii epigrafice și arheologice*, Editura Facla, 1986;
2. Macrea Mihail, *Viața în Dacia romană*, Editura Științifică, 1969;
3. Moțu Iancu, *Dacia romană – controversatul proces de romanizare: lămuriri*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/dacia-romana-controversatul-proces-de-romanizare-lamuriri>
4. Romanizarea în Dacia, <https://istoriiregasite.wordpress.com/2015/03/29/romanizarea-in-dacia/>
5. Tudor Dumitru, *Romanii în Dacia*, Editura Enciclopedică Română, 1969.

HARTĂ

Tema: Provincia romană Dacia

1. Reformele administrative din Dacia Romană
2. Urbanizarea provinciei Dacia

1. Reformele administrative din Dacia Romană

După cucerirea Daciei, în urma războaielor din 101-102, 105-106, împăratul roman Marcus Ulpius Traianus (98-117) a declarat provincia de rang imperial, fapt care presupunea că oficial teritoriile sunt subordonate direct împăratului. Dacia Augusti Provincia cuprindea Transilvania (fără colțul sud-estic), vestul Olteniei, cea mai mare parte a Banatului. Alte teritorii nord dunărene, cum ar fi: nord-estul Olteniei, sud-estul Transilvaniei și sudul Moldovei au fost incluse provinciei Moesia Inferior. Celelalte teritorii ale fostei Dacii au rămas în afara dominației directe romane, ele erau considerate ale dacilor liberi.

Din numele lui Traian provincia era condusă de un guvernator cu titlul de *legatus-augusti pro praetore* care avea prerogative militare și juridice. Cel mai important document din care rezultă supunerea Daciei este inscripția de la Corint, aceasta prezintă cariera unui ofițer roman ce a fost prezent în „a doua expediție, prin care întreaga Dacie a fost învinsă”. Evenimentul mai este amintit de emisiunile monetare emise cu această ocazie și, mai ales, de inscripția de la Porolissum, emisă la 11 august 106, care atestă acordarea cetățeniei romane înainte de termen mai multor militari. Traian a impus un recensământ în Dacia pentru a cunoaște numărul populației.

Primul guvernator al provinciei Dacia a fost Iulius Sabinus care a început organizarea provinciei după model roman. Sub urmașul său, Decimus Terentius Scaurianus, este ridicată noua capitală a provinciei Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, care a fost construită la distanță de 40 km față de vechia capitală. În semn de respect față de băștinași romanii au păstrat în noul nume al capitaliei și numele vechi.

Împăratul roman Hadrian (117-138) a realizat o reformă administrativă prin care teritoriile stăpânite direct au fost împărțite în două regiuni: **Dacia Superior** și **Dacia Inferior**. Din punct de vedere militar s-a considerat că este mai bine segmentarea aceluiași teritorii în 3 regiuni, astfel a avut loc o nouă segmentare administrativă: Dacia Superior; Dacia Inferior; Dacia Porolissensis (sud-estul Transilvaniei, estul Olteniei, nord-vestul și sud-vestul Munteniei, preluate de la Moesia Inferior). Dacia Superior

continuă să fie condusă de un legatus Augusti pro praetore, dar de rang pretorian, iar celelalte două, Inferior și Porolissensis, au în frunte câte un procurator Augusti.

În timpul împăratului roman Marcus Aurelius (138-161) cele trei provincii sunt puse sub comanda unui singur guvernator, *legatus Augusti pro praetore trium Daciae*, de rang cosular. În teritoriul provinciei Dacia staționau două legiuni: a V-a Macedonica; a XIII-a Gemina și trupe auxiliare. Două din cele trei provincii își schimbă numele: Dacia Apulensis (fosta Dacie Superior) cu centrul în orașul Apulum; Dacia Malvensis (fosta Dacie Inferior) – cu centrul în orașul Apulum; Dacia Porolissensis (sud-estul Transilvaniei, estul Olteniei, nord-vestul și sud-vestul Munteniei) – cu centrul în orașul Porolissum. Această organizare s-a păstrat până la retragerea armatelor romane din Dacia.

Pe teritoriul provinciei funcționau două sisteme de drept: *jus quiritium* – exclusiv pentru cetățenii romani și *jus gentium* (dreptul popoarelor) – pentru ceilalți locuitori. Privilegiați erau considerați oamenii cu cetățenie romană. Administrația romană coopera cu o parte din fosta aristocrație a geto-dacilor.

Întrucât nu toate teritoriile fostei Dacii au intrat în componența provinciei, deseori dacii liberi organizau incursiuni în provincie cu scopul de a hărțui legiunile romane din această zonă. Au existat și multe revolte împotriva stăpânirii romane în interiorul provinciei.

La începutul secolului III Roma încerca să identifice soluții pentru a păstra integritatea Imperiului și a depăși conflictele din provincii. În anul 212 împăratul Caracalla a emis un edict prin care toți locuitorii din provincii (inclusiv din Dacia) au fost declarați cetățeni romani. La sfârșitul secolului III Imperiul Roman era nevoit să facă față mai multor incursiuni barbare, limesul devenea tot mai vulnerabil. Împărații Romei au început să-și retragă armatele din unele provincii aflate la periferia Imperiului pentru a apăra mai bine celelalte teritorii. Retragerea administrației și armatei romane din provincia Dacia s-a făcut în două etape. Împăratul roman Gallienus (253-268) a dispus în anii 260-268 retragerea unor trupe de la nordul Dunării. În contextul pregătirii campaniei orientale, împăratul roman Aurelianus (270-275) a decis renunțarea definitivă la provincia Dacia. Începând cu anul 271 sunt retrase armata și administrația din Dacia și transferate la sud de Dunăre. Pentru a nu știrbi prea mult prestigiul Imperiului Roman (un împărat care-și lasă cetățenii fără protecție), împăratul creează la sud de Dunăre provinciile Dacia Ripensis și Dacia Mediterranea care mențin, cel puțin teoretic,

aparența integrității imperiului. Mai mulți funcționari din administrația romană din Dacia s-au adresat împăratului cu scrisori rugându-l să le permită să rămână în Dacia. Această situație se explică prin faptul că acești funcționari aveau în Dacia un statut privilegiat și multe proprietăți. Astfel, din provincia Dacia s-au retras armatele și o parte din funcționari. Populația și mulți funcționari romani au rămas în aceste teritorii, care deja oficial nu mai făceau parte din Imperiul Roman.

Drept consecință a retragerii armatei romane a început o conlucrare mai strânsă dintre populația din fosta provincie Dacia și dacii liberi (supuși și ei procesului de romanizare).

Reține!

- În urma cucerii Daciei de către romani aceasta a fost transformată în provincie de rang imperial;
- În componența provinciei au fost incluse doar o parte din teritoriile fostei Dacii, celelalte teritorii au rămas populate de dacii liberi;
- Pentru a stăpâni mai ușor provincia teritoriile au fost împărțite în 3 unități teritorial-administrative: Dacia Porolissensis; Dacia Malvensis; Dacia Apulensis. Această împărțire a fost făcută în baza criteriului militar – în fiecare regiune se aflau anumite contingente din trupele militare romane;
- Populația a fost uniformizată după statut în baza edictului împăratului Caracala, prin care toți locuitorii provinciei au devenit cetățeni romani;
- În anii 271-275 are loc retragerea armatei și unei părți a administrației romane la sud de Dunăre, astfel Dacia încetează să mai fie provincie-parte componentă a Imperiului Roman;
- După retragerea armatei romane în Dacia a rămas majoritatea din fosta administrație și populația băștinașă deja romanizată.

2. Urbanizarea provinciei Dacia

Civilizația romană a fost una urbană prin definiție. Cucerirea Daciei de romani a pus începutul unei etape intensive de urbanizare a acestor teritorii. Odată cu încheierea războiului din 105-106 Senatul a elaborat și votat o lege pentru noua provincie. Nu știm ce prevedea ea decât prin comparație cu legile elaborate pentru alte provincii. În conformitate cu organizarea tipică a lumii romane, noua provincie a intrat într-un gen de confederație, cu o largă autonomie față de centru, avându-și propriile reguli de

guvernare, cu excepția câtorva domenii: apărare, fiscalitate, politică externă, ierarhiile sociale etc. (acestea reprezentau prioritatea puterii centrale). Conform dreptului roman, întreg teritoriul provinciei Dacia a devenit *ager publicus*, adică era la dispoziția împăratului. Din informațiile care s-au păstrat despre proprietatea asupra pământului în Dacia rezultă că, încă de la început, cea mai mare parte a pământului a fost distribuit veteranilor și coloniștilor. Cea mai veche împărțire din *ager publicus* a fost făcută prin 108-109 p. Hr. cu ocazia întemeierii coloniei Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Teritoriul Ulpiei Traiana a fost măsurat și împărțit în parcele (*centuriatio*), care în mod teoretic, trebuie să fi fost loturi dreptunghiulare de câte 200 de *iugera* fiecare. Pământul astfel măsurat a fost distribuit veteranilor, prin tragere la sorți. Mărimea lotului depindea de gradul pe care îl avusese în armată veteranul. Prin *această* împărțire pământul a trecut din proprietatea imperială în proprietate privată. După Traian nu s-a mai acordat pământ soldaților din legiuni la ieșirea din armată și nu s-au mai întemeiat colonii de veterani. Pământul va fi înlocuit cu o sumă de bani. În vremea lui Traian și a urmașilor săi s-a împărțit pământ din *ager publicus* și altor cetățeni și veterani, prin atribuire individuală, în diferite părți ale provinciei. Aceștia primeau, juridic, doar drept de folosință asupra pământului (*possessio*). Alte pământuri au fost vândute grupurilor de cetățeni romani, sau peregrinilor. Pe măsură ce s-au dezvoltat alte așezări devenind orașe, s-au format alte teritorii urbane.

Existau trei tipuri de așezări urbane:

Colonia – oraș de cel mai înalt rang. Coloniile erau alcătuite din cetățeni romani cu drepturi depline de alegere a înalților demnitari la Roma și beneficiind de sufragii. Unele colonii făceau parte din Italia, fiindu-le conferite privilegiile de a nu plăti dări directe. Coloniile constituiau centre puternice de romanizare. Cu statut de colonie erau: Ulpia Traiana Sarmizegetusa Regia, Napoca, Apulum, Drobeta, Romula, Potiassa, Malva. Coloniile erau locuite de coloni, adică cetățenii romani cu toate drepturile. Coloniile au constituit o lovitură grea pentru viața tradițională autohtonă, deoarece pe ele se sprijinea întreaga viață constituțională iar dacii au trebuit în cei 170 de ani să se adapteze prezenței zecilor de mii de romani, sau astfel spus, venirii printre ei a atâtor vorbitori de limbă latină.

Municipiul - oraș cu statut privilegiat, având în calitate de locuitori romani, coloniști și băștinași. Municipiile erau orașe cu mai puține drepturi decât coloniile, iar locuitorii lor reprezenta sub raport juridic un stadiu intermediar între peregrini (străini) și coloniști.

Puteau fi ridicate la rangul de colonii, după cum satele puteau deveni municipii. Unele municipii aveau multe drepturi, altele mai puține. Cu statut de municipiu erau: Dierna, Tibiscum, Ampelum, Porolissum.

Conducerea era orânduită după modelul roman. Există un ordo decurionum-consilii municipal și diverși magistrați. Dregătorii erau doi în colonii și patru în municipii. Răspundeau de întreaga conducere a orașelor, îndeplineau deciziile luate în consiliul decurionilor, judecau procesele. Alți magistrați erau edili însărcinați cu îngrijirea clădirilor publice, cu poliția orașului, cu întreținerea străzilor, aprovizionarea publică, organizarea spectacolelor, alții erau questori care se ocupau cu finanțele. Toți magistrații erau aleși din rândul cetățenilor înstăriți, aceștia fiind plătiți prin renumerație.

Urbă – localitate în baza unor cetăți dacice. Erau populate preponderent de daci. Odată cu impunerea dominației romane majoritatea acestor localități s-au transformat în localități sătești. Așezările autohtone au rămas la un stadiu relativ identic celui de dinainte de 106, altele în schimb, au demonstrat o excepțională capacitate de a asimila elemente serioase ale civilizației romane. Nu au lipsit, desigur, influențele italice, dar cea mai mare parte a lor au venit fie dinspre coloniștii veniți din zona provinciilor occidentale, fie dinspre cea a trupelor preponderent recrutate tot din zona provinciilor occidentale.

Autorul antic Ptolemeu atestă 44 de orașe în Dacia.

Pentru a stabili o relație eficientă dintre localități a fost constituită o bogată rețea de drumuri pietruite. În 107-109 romanii prelungesc drumul care lega Dunărea (la Dierna) cu interiorul Daciei până la Apulum (Alba-Iulia), Potaissa (Turda), Napoca (Cluj-Napoca) și Porolissum (Moigrad). Acesta este unul dintre cele mai vechi drumuri de piatră de pe teritoriul României.

Schimbarea venită odată cu integrarea unei părți a Daciei în cadrul lumii romane a fost profundă, de esență, dând o cu totul altă direcție civilizației locale. Tehnologiile romane, modul de viață roman, inclusiv cel al trupelor, modul de exploatare a resurselor etc. erau net superioare oricărei forme anterioare. Amintesc aici fie și numai banala producție de ceramică de uz casnic (oale, căni, farfurii, blide etc.) care până la cucerire erau produse obținute fără a se utiliza roata olarului.

Perioada romană a determinat în Dacia o schimbare radicală a tipului de habitat. Principalii factori de urbanizare au fost coloniștii romani aduși de Traian și armata romană. Dacă în epoca lui Traian singurul oraș era colonia de veterani Ulpia Traiana

Sarmizegetusa, în timpul lui Hadrian au primit statutul juridic de municipiu Napoca, Drobeta și Romula. Primul, municipiul Aelium Napocensium, a evoluat dintr-o aglomerare de coloniști civili romani sosiți în primii ani de existență a provinciei. Municipiul Aelium Drobotense s-a născut din prima așezare romană de pe teritoriul Daciei. Ea trebuie pusă în relație directă cu podul peste Dunăre și cu castrul auxiliar de pe malul nordic. Incinta poligonală care adăpostește castrul și locuirea civilă extinsă pe circa 50 ha.

Cea de-a doua etapă a urbanizării în Dacia a avut loc în vremea domniei lui Marcus Aurelius. Este vorba despre apariția unui nou municipiu, municipium Aurelium Apulense, numit de obicei Apulum I. Orașul s-a născut dintr-o aglomerare de coloniști care s-au așezat în interiorul incintei de pământ a unui fost castru de legiune din vremea lui Traian. În timpul domniei lui Commodus, Apulum I a primit titlul de colonia Aurelia.

Ultima perioadă importantă în procesul de urbanizare din Dacia, cea de apogeu, s-a petrecut în vremea lui Septimius Severus. Ca și în alte provincii ale căror legiuni i-au fost fidele lui Septimius Severus în vremea războiului civil, și în Dacia el a recompensat credința celor două legiuni acordând statut de municipiu canabae-lor de la Apulum (numit de obicei Apulum II) și Potaissa, ultima ulterior a devenit colonie.

Tot sub Septimius Severus iau naștere și alte municipii, în jurul unor centre militare: Porolissum, Dierna, Tibiscum și Ampelum.

După Septimius Severus nu se mai produc transformări importante în domeniul urbanizării. Ulpia Traiana va primi epitetul de Metropolis, iar Apulum I cel de Chrysopolis.

Crearea unui număr tot mai mare de orașe a determinat diminuarea teritoriilor și veniturilor coloniilor mai vechi constituite. Acest lucru a determinat, ca o compensație, acordarea statutului de *ius Italicum*, adică egalitate juridică cu orașele din Italia, ceea ce însemna scutirea de impozit funciar. Au beneficiat de *ius Italicum* Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Apulum I, Napoca și Potaissa.

Multe așezări urbane au evoluat în timp și și-au modificat statutul. Aristocrații, oamenii cu anumite averi, funcționarii aveau case în oraș, dar deseori își construiau vile în afara spațiului urban. Vilele din Dacia erau locuite tot timpul anului, situațiile în care proprietarii locuiau o parte din an în orașe, fiind mai puține. Proprietățile de tip villa din Dacia erau în primul rând mici unități de producție agricolă. Randamentul lor nu putea fi

prea ridicat, iar contribuția producției lor pentru piață reprezenta doar o importanță locală, fiind destinate mai ales consumului propriu.

În privința numărului de locuitori ai orașelor romane, estimările au fost aproximative și relative, bazându-se doar pe date indirecte (cum ar fi, de exemplu, capacitatea amfiteatrului). Pentru Napoca (suprafața între ziduri presupusă de 32,5 ha) s-a apreciat că la început ar fi avut 2000-3000 de locuitori, iar mai târziu circa 10 000 de oameni. Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa cu o suprafață în interiorul incintei de 32,4 ha, ca orice colonie de veterani trebuie să fi avut la început tot circa 2000 de locuitori, sau cum s-a sugerat recent 750-1000 de familii. Cifra de 15 000-20 000 de locuitori avansată pentru Sarmizegetusa ar putea ușor exagerată chiar pentru prima jumătate a secolului III p. Hr., când s-a presupus că orașul ocupa circa 75 ha.

Studiul onomasticii, religiei și culturii materiale a coloniștilor ne arată că aceștia proveneau din provinciile europene occidentale vorbitoare de limbă latină, fiind într-un grad avansat de romanizare în momentul sosirii în Dacia. Analiza celor circa 4000 de inscripții din Dacia arată preponderența zdrobitoare a vorbitorilor de latină. Doar 40 de inscripții sunt în limba greacă și 7 în palmirenă. Din cele 3000 de antroponime atestate în inscripții, 74% sunt italice romane, 14% sunt greco-orientale, 4% sunt ilire, 4% celto-germanice, 2% traco-moesice, 2% semitice, iar restul de alte origini. La Ulpia Traiana Sarmizegetusa procentul de cognomina latine este de 76%, iar la Apulum de 72 %, ceea ce dovedește caracterul profund roman al orașelor provinciei Dacia.

Din cele 800 de inscripții găsite la Sarmizegetusa doar 5 sunt în limba greacă, restul fiind în latină.

Pe lângă rolul de centre economice și de sedii ale administrației provinciei, orașele constituiau și importante focare ale vieții spirituale romane. Cel mai însemnat domeniu al acestora îl reprezenta religia și edificiile de cult. În Dacia sunt atestate epigrafic, figurativ și arheologic peste 130 de divinități.

Cele mai substanțiale informații arheologice și epigrafice provin din colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Aici au fost cercetate templele zeilor medicinei Aesculap și Hygeia, un templu al lui Liber Pater. Sunt prezente atât principalele divinități greco-romane, cât și cele orientale, egiptene, celto-germanice. Iată cele mai cunoscute dintre acestea: Aesculap și Hygeia la Apulum, Apollo la Ulpia Traiana, Fortuna la Apulum, Diana la Ulpia Traiana, Iupiter Optimus Maximus la Apulum, Napoca și Potaisa, Nemesis la Apulum, Deus Aeternus la Apulum, Deus Azizus la Potaisa, Cybele la

Drobeta și Ulpia Traiana, Iupiter Dolichenus la Apulum și Ulpia Traiana, Mithras la Apulum, Sabazios la Apulum și Drobeta, Sol Invictus la Apulum, Isis la Ulpia Traiana, Caelestis la Ulpia Traiana, Iupiter Optimus Maximus Bussumarius la Apulum, Hercule Magusanus la Ulpia Traiana, Bel Hammon la Ulpia Traiana, Iarhibol la Apulum, Iupiter Cimistenus la Apulum, Malagbel la Ulpia Traiana, Serapis la Potaissa.

În Dacia sunt cunoscute circa 2200 de monumente epigrafice și sculpturale cu caracter religios, majoritatea provenind din mediul urban. Ponderea monumentelor dedicate panteonului clasic, greco-roman, este de 73 %, concordând cu ponderea onomasticii romano-italice în inscripțiile din Dacia (74 %). Dintre cele 12 divinități ale panteonului clasic, cel mai bine reprezentat este Iupiter, mai ales la Apulum și Potaissa. Dintre zeii orientali cel mai popular în Dacia este Mithras. Nici un monument epigrafic sau figurativ nu atestă perpetuarea în Dacia romană a divinităților indigene dacice (Zalmoxis, Gebeleizis) și nu există nici dovezi despre vreo interpretatio Dacica pentru unele divinități clasice.

După retragerea armatei romane viața a continuat după aceleași principii.

Rețineți!

- Romanii au intensificat procesul de urbanizare în provincia Dacia. Cele mai importante activități culturale, politice și economice se realizau în orașe;
- Potrivit statutului, existau trei tipuri de localități urbane: colonie, municipiu, așezare urbană simplă;
- În colonii și municipii erau construite edificii administrative (pentru consiliul local, pentru guvernator, pentru instituții judecătorești, militare) și culturale (amfiteatru, temple, odeonuri);
- În orașe era o concentrație mai mare de populație;
- Urbanizarea a impus în Dacia limba latină, religia greco-romană și mentalitatea romană.

Vocabular:

Legiune - unitate de bază, permanentă, a armatei romane, recrutată dintre cetățeni romani, cu un efectiv care a variat în timp (între 4.200 și 6.000 de oameni), repartizați în cohorte, manipule, centurii. În cea mai mare parte a perioadei Imperiului Roman,

legiunile constituiau doar o parte a armatei imperiale și erau formate din infanterie grea de elită, recrutată exclusiv din rândul cetățenilor romani (provincialii care aspirau la cetățenia romană trebuiau să servească onorabil în rândul auxiliarilor). Legiunile mai cuprindeau și câteva unități mici de cavalerie.

Trupe auxiliare romane - (din latină *auxilia* - suport) au format corpuri permanente de non-cetățeni în armata romană în perioada Imperiului, alături de cetățenii romani din legiuni. Auxiliarii, cavalerie ușoară, infanterie ușoară sau lăncieri, erau trupe barbare instruite în stil roman și echipate cu un scut oval în locul celui dreptunghiular.

Edict – Act / decret prin care un conducător roman făcea cunoscute normele de drept și formulele juridice aplicate în timpul magistraturii lui.

Iugăr – (în latină *iugerum*), cunoscut și ca **pogon**, este o unitate de măsură pentru suprafețe agrare. Se consideră că un iugăr este suprafața pe care o ară doi boi într-o zi, circa 0,57 hectare.

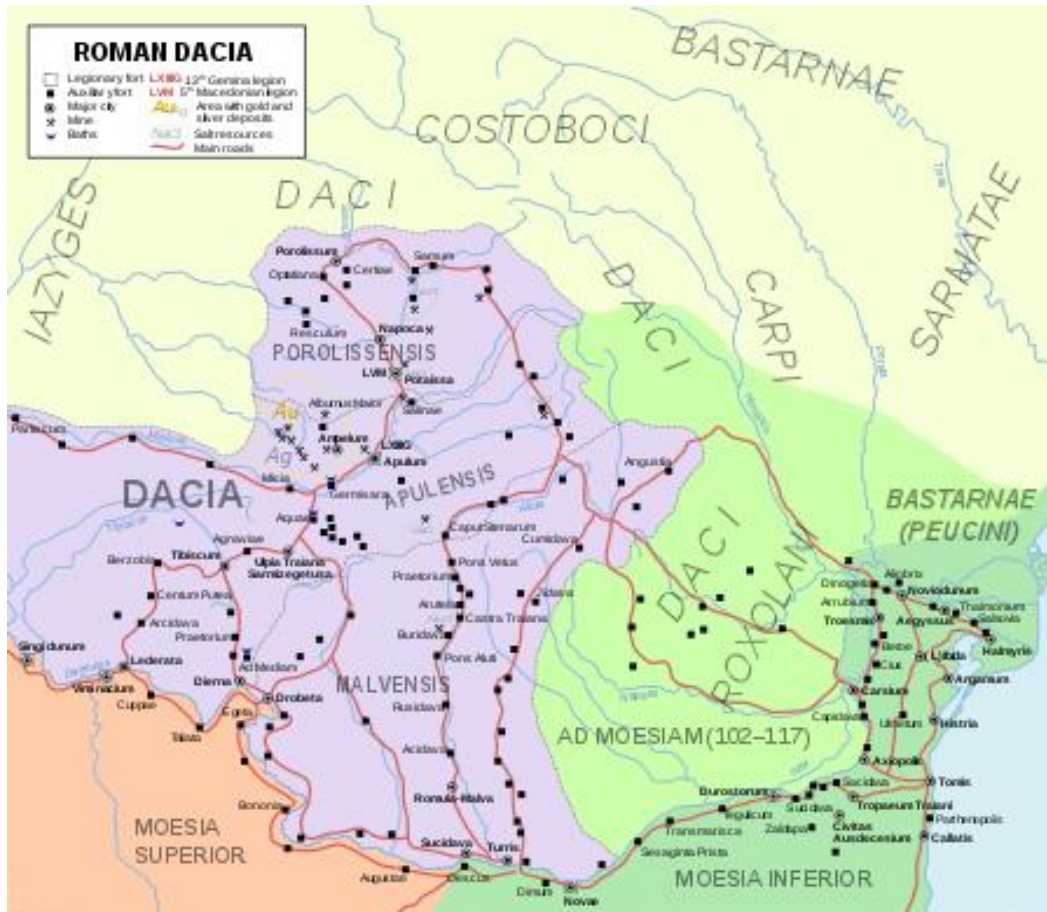
Veteran – (din latină *veteranus* prin franceză *vétéran*) era denumirea dată unui ostaș roman liberat după terminarea serviciului militar în armata romană, care obținea la liberare o serie de privilegii, fiind împrumietărit și declarat cetățean roman (în cazul când nu era mai dinainte).

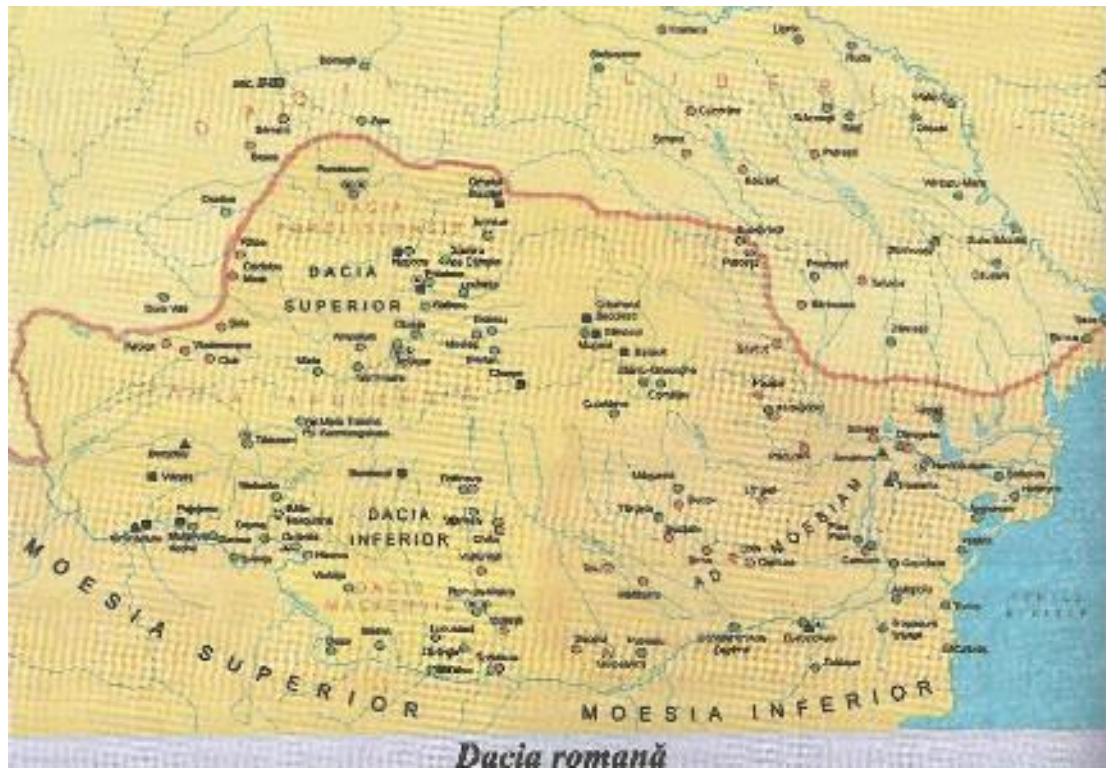
Repere bibliografice:

1. Branga Nicolae, *Italicii și veteranii din Dacia: mărturii epigrafice și arheologice*, Editura Facla, 1986;
2. Macrea Mihail, *Viața în Dacia romană*, Editura Științifică, 1969;
3. Moțu Iancu, *Dacia romană – controversatul proces de romanizare: lămuriri*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/dacia-romana-controversatul-proces-de-romanizare-lamuriri>
4. Opreanu Coriolan, Mihalachi Mihaela, *Orașele romane din Dacia*, <https://www2.rgzm.de/Transformation/Romania/Civitates/textrom.htm>
5. Tudor Dumitru, *Orașe, Țirguri și sate în Dacia Romană*, Editura Științifică, 1968;

6. Tudor Dumitru, *Romanii în Dacia*, Editura Enciclopedică Română, 1969.

HARTĂ

ALBUM

Sarmizegetusa

Apulum

Tema: Teoriile referitoare la Etnogeneza românilor

1. Teoria migraționistă
2. Teoria celor două popoare
3. Teoria continuității – formarea poporului român

Etnogeneza românilor reprezintă un proces complex care reflectă timpul, spațiul geografic și modul de formare a poporului român.

1. **Teoria migraționistă.** Din secolul al XIX-lea s-au conturat mai multe teorii privind etnogeneza românilor. Multe din acestea aveau o puternică conotație politică, inventând afirmații false.

Teoria lui Roesler (*Rösler*) este o teorie potrivit căreia poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde o mare parte a populației a emigrat la nord de fluviu. Această teorie însă nu a fost inițiată de istoricul austriac Eduard Robert Rösler, însă poartă numele său, întrucât în 1871 a publicat cartea „Studiul românesc” (*Romänische Studien*) în care și-a prezentat viziunile. Ocuparea Transilvaniei a determinat Imperiul Austriac să caute justificări ale ocupației și să înceapă o luptă „științifică” împotriva „dreptului românesc”, având printre exponenți pe Rösler.

Anterior ideii care au fost preluate de Roesler au fost inițiate de Franz Josef Sulzer, Josef Karl Eder și Johann Christian von Engel. După Rösler, teoria a fost preluată și de alți istorici, contemporani, precum și din generații ulterioare, de exemplu, istoricul ungar Pál Hunfalvy, de asemenea de origine etnică germană, cu numele real Paul Hundsdorfer. Reprezentanții acestei teorii încearcă să demonstreze că prima populație formată pe teritoriul Transilvaniei ar fi fost ungară.

Principalele prevederi ale teoriei roesleriene sunt:

- În urma războaielor daco-romane populația băștinașă ar fi fost distrusă.

Contraargumente: nici într-o provincie romană nu au distrus populația băștinașă, întrucât aveau nevoie de brațe de muncă; datele arheologice, numismatice, epigrafice demonstrează că în teritoriile Carpato-Dunăreano-Pontice după războaiele daco-romane viața economică, socială și politică a continuat prin sinteza daco-romană;

- Romanizarea a avut loc lent, iar populația era formată doar din cei veniți din Imperiul Roman.

Contraargumente: Însăși noțiunea de romanizare presupune o sinteză a culturii materiale-spirituale a băștinașilor cu cea a romanilor. Deci autorul recunoaște că băștinașii nu au fost distruși, dar au continuat să viețuiască împreună cu romanii.

- În timpul împăratului Aurelian (anul 275) , prin ordinul împăratului toată populația s-a retras la sud de Dunăre. La sud (pe teritoriul Bulgariei s-ar fi format poporul român, iar în secolele XI-XII ar fi migrat înapoi la Nord de Dunăre. Drept argument Roesler prezintă o secvență din lucrarea biografului lui Aurelian – Flavius Vopiscus – care scria că împăratul a luat cu sine la sud populația din Dacia.

Contraargumente: în timpul lui Aurelian Imperiul Roman nu stăpânea toate teritoriile Daciei și nu avea influență asupra populației daco-romane din afara provinciei; biograful lui Aurelian era obligat prin statutul său să prezinte împăratul doar din punct de vedere pozitiv. El nu putea scrie că Aurelian a lăsat cetățeni romani (din 212 toți locuitorii Imperiului aveau statut de cetățeni romani) fără protecție militară, retrăgându-și armata la sud de Dunăre; în documentele timpului se păstrează mai multe adresări ale funcționarilor din Dacia care-l rugau pe Aurelian să-i lasă să rămână în provincie unde aveau proprietăți de pământ, bogății și mari privilegii. Dacă și funcționarii doreau să rămână în aceste teritorii, evident că și ceilalți oameni care aveau aici pământuri, casă nu și-au părăsit gospodăriile de dragul ca să-l însoțească pe împărat; datele arheologice nu arată pentru secolul III o aglomerare a populației la sud de Dunăre.

- În secolele XI-XII când românii ar fi migrat la nord de Dunăre, i-ar fi găsit pe teritoriul Transilvaniei pe unguri.

Contraargumente: Însăși cronicile maghiare („Gesta Hungarorum” Faptele ungarilor) menționează că în secolul IX când ungurii au încercat să pătrundă pe teritoriul Transilvaniei, acolo au întâlnit o puternică rezistență din partea unor voievozi români – Geleu, Glad, Menumorut. Deci populația românească era pe aceste teritorii.

Teoria este tendențioasă cu un puternic subtext politic.

2. **Teoria celor două popoare** a fost lansată de istoriografie sovietică cu scopul de încerca să motiveze careva pretenții teritoriale ale Uniunii Sovietice asupra teritoriului Basarabiei.

Principalele prevederi ale teoriei erau:

- În urma războaielor daco-romane dacii au fost romanizați în întreg spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic.

- În secolul VI a avut loc migrația slavilor care ar fi influențat mai mult populația la est de munții Carpați. În urma aceste influențe la vest de Carpați s-ar fi format românii, iar la est de Carpați – volohii/vlahii care ar fi moldovenii și s-ar deosebi de români prin faptul că ar avea în componența etnică elementul slav.

Contraargumente: slavii de sud (numiți și protobulgari) au migrat în secolul VI pe întreg spațiul Carpato-Dunăreano-Pontic. Ei nu au influențat asupra formării etnosului, deoarece populația daco-romană deja era consolidată. Slavii de sud au influențat asupra vocabularului limbii române. Populația slavă nu a rămas pe aceste teritorii, dar și-a continuat migrația, trecând la sud de Dunăre unde a participat la formarea popurului Bulgar; Vlah/voloh – așa erau numiți românii de către triburile germanice. Ba mai mult: în evul mediu Vlahia Mare s-a numit teritoriul Țării Românești și nu a Țării Moldova. Ar fi fost alogic vlahii să trăiască la est de Carpați, iar țara vlahilor să fie la sud de munții Carpați.

Teoria celor două popoare este una tendențioasă care încearcă să rupă spațiul teritorial al unui popor pe principii etnice.

3. **Teoria continuității** este cea mai argumentată și demonstrează continuitatea populației în teritoriile dintre Carpați, Dunăre, Tisa, Marea Neagră din cele mai vechi timpuri până la formarea poporului român.

Majoritatea popoarelor romanice s-au format din trei elemente: substrat (băștinași); strat (romani) și adstrat (migratorii târzii). Pentru poporul român substratul este format din traco-geto-daci; stratul – romanii care au cucerit Dacia și coloniștii romanizați; adstrat – slavii de sud care în secolul VI au migrat prin aceste teritorii. Principala etapă în procesul de formare a poporului a fost romanizare (cele trei etape ale romanizării). Romanizarea s-a încheiat în secolul VI odată cu formarea daco-romanilor. Procesul de sinteză a culturii materiale și spirituale dacice cu cea romană se demonstrează prin datele arheologice, numismatice și epigrafice. Invazia slavilor a consolidat și mai mult daco-romanii. Procesul de etnogeneză s-a încheiat în secolul VIII când sunt atestate formații statale românești în întreg spațiul dintre Carpați, Dunăre, Marea Neagră, râul Tisa și râul Nistru.

Odată cu formarea poporului s-a format și limba română care este de origine romanică. Limba română provine de la limba latină vorbită. Structura lingvistică și vocabularul limbii române demonstrează caracterul său latin.

Poporul român este unul din puținele popoare creștin din geneză, întrucât odată cu etnogeneza sa a avut loc și trecerea populației române la religia creștină.

Vocabular:

Teorie - Oricare dintre încercările de a explica același set de fapte sau aceeași problem;

Etnogeneză – proces de formare a unui popor (ethnos – popor; genesis – formare);

Migratori – popoare care din diverse cauze s-au deplasat din locurile de baștină în alte teritorii, având un mod de viață nomad sau semi-nomad până la trecerea la modul de viață sedentar.

Repere bibliografice:

1. Academia Română, *Istoria românilor*, 4 vol., Editura Enciclopedică, București 2001
2. Agrigoroaiei I., *Istoria românilor: Compendiu*, Iași: Cultura fără frontiere, 1996
3. Bulei Ion, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Meronia, 2013
4. Giurescu C. C., *Istoria românilor*, ed.: ALL, 2018;
5. *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în prezent*, ed. Ion Șișcanu, Chișinău, 2001
6. Marin Ioan, *Istoria românilor*, București, 2014.
7. Panaitescu P., *Istoria românilor*, Chișinău: Logos, 1991
8. Ursulescu N., *Dacia în cadrul lumii antice*, Iași, Ed. Unirea, 1992.